Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 18 grudnia 2025 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Konkurencja – Artykuł 102 TFUE – Nadużycie pozycji dominującej – Hurtowy rynek paliw w Bułgarii – Zaniżanie marży konkurentów lub efekt „nożyc cenowych” – Określenie rynku produktowego – Rynek podzielony pionowo – Uwzględnienie systemu podatku akcyzowego

W sprawie C-260/24

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Administrativen sad Sofia-oblast (sąd administracyjny dla okręgu Sofia, Bułgaria) postanowieniem z dnia 15 kwietnia 2024 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 kwietnia 2024 r., w postępowaniu:

„Lukoil Bulgaria” EOOD

przeciwko

Komisia za zashtita na konkurentsiata,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: C. Lycourgos, prezes izby, O. Spineanu-Matei (sprawozdawczyni), S. Rodin, S. Gervasoni i N. Fenger, sędziowie,

rzecznik generalny: L. Medina,

sekretarz: R. Stefanova-Kamisheva, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 10 kwietnia 2025 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu „Lukoil Bulgaria” EOOD – Y. Pekunov, A. Velichkov, advokati, A. Pekunova, yuriskonsult, oraz A. Robertson, KC,

– w imieniu Komisia za zashtita na konkurentsiata – M. Goranova, N. Mincheva oraz Y. Nenkova,

* Język postępowania: bułgarski.

– w imieniu rządu bułgarskiego – T. Mitova, R. Stoyanov oraz T. Tsingileva, w charakterze pełnomocników,

– w imieniu Komisji Europejskiej – V. Hitrovs, E. Rousseva oraz I. Söderlund, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzeczniczki generalnej, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 102 TFUE.

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy spółką „Lukoil Bulgaria” EOOD (zwaną dalej „Lukoil Bulgaria”) a Komisia za zashtita na konkurentsiata (komisją ochrony konkurencji, Bułgaria) (zwaną dalej „bułgarskim organem ochrony konkurencji”), dotyczącego ważności decyzji nr 184 z dnia 16 lutego 2023 r. (zwanej dalej „decyzją bułgarskiego organu ochrony konkurencji”), w której organ ten stwierdził, że spółka ta dopuściła się nadużycia pozycji dominującej.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Artykuł 102 TFUE stanowi:

„Niezgodne z rynkiem wewnętrznym i zakazane jest nadużywanie przez jedno lub większą liczbę przedsiębiorstw pozycji dominującej na rynku wewnętrznym lub na znacznej jego części, w zakresie, w jakim może wpływać na handel między państwami członkowskimi.

Nadużywanie takie może polegać w szczególności na:

a) narzucaniu w sposób bezpośredni lub pośredni niesłusznych cen zakupu lub sprzedaży albo innych niesłusznych warunków transakcji;

b) ograniczaniu produkcji, rynków lub rozwoju technicznego ze szkodą dla konsumentów;

c) stosowaniu wobec partnerów handlowych nierównych warunków do świadczeń równoważnych i stwarzaniu im przez to niekorzystnych warunków konkurencji;

d) uzależnianiu zawarcia kontraktów od przyjęcia przez partnerów zobowiązań dodatkowych, które ze względu na swój charakter lub zwyczaje handlowe nie mają związku z przedmiotem tych kontraktów”.

Prawo bułgarskie

4 Artykuł 21 Zakon za zashtita na konkurentsiata (ustawy o ochronie konkurencji, DV nr 102 z dnia 28 listopada 2008 r., zwanej dalej „ZZK”) stanowi:

„Zakazane jest zachowanie przedsiębiorstw polegające na zajmowaniu pozycji monopolistycznej lub pozycji dominującej oraz zachowanie dwóch lub większej liczby przedsiębiorstw zajmujących zbiorową pozycję dominującą, które może utrudnić, ograniczyć lub zakłócić konkurencję i które narusza interesy konsumentów, polegające w szczególności na:

1. ustalaniu w sposób bezpośredni lub pośredni cen zakupu lub sprzedaży lub wszelkich innych warunków nieuczciwej transakcji;

2. ograniczaniu produkcji, handlu i rozwoju technicznego ze szkodą dla konsumentów;

3. stosowaniu różnych warunków do tego samego rodzaju umów w odniesieniu do niektórych kontrahentów, co stawia ich w sytuacji nierówności w porównaniu z konkurentami;

4. uzależnianiu zawarcia umów od przyjęcia przez drugą stronę dodatkowych zobowiązań lub od zawarcia umów dodatkowych, które ze względu na swój charakter lub zwykłe zwyczaje handlowe nie są związane z przedmiotem umowy głównej lub z jej wykonaniem;

5. nieuzasadnionej odmowie dostarczenia towaru lub usługi rzeczywistemu lub potencjalnemu klientowi w celu utrudnienia jego działalności handlowej”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

5 Z postanowienia odsyłającego wynika, że w Bułgarii działalność grupy gospodarczej Lukoil (zwanej dalej „grupą Lukoil”) obejmuje produkcję, handel hurtowy i dystrybucję detaliczną produktów ropopochodnych, a tym samym cały łańcuch wartości w sektorze sprzedaży tych produktów. W ramach tej grupy spółka „Lukoil Neftohim Burgas” AD, która posiada jedyną rafinerię ropy naftowej w Bułgarii, jest największym producentem paliw silnikowych sprzedawanych w tym państwie członkowskim. Lukoil Bulgaria prowadzi działalność na hurtowym rynku handlu paliwami silnikowymi, a mianowicie benzyną samochodową i olejem napędowym (zwanym dalej „hurtowym rynkiem paliw”), i prowadzi jedną z największych krajowych sieci stacji paliw.

6 Zgodnie z decyzją bułgarskiego organu ochrony konkurencji grupa Lukoil posiada w Bułgarii jednolitą infrastrukturę w zakresie logistyki, magazynowania i transportu, dającą jej wyjątkową przewagę konkurencyjną na hurtowym rynku paliw, na którym zajmuje ona pozycję dominującą.

7 W decyzji tej organ ów uznał, że Lukoil Bulgaria wdrożyła na tym rynku praktykę cenową polegającą na tym, że spółka ta stosowała do paliw silnikowych podlegających podatkowi akcyzowemu (rynek niższego szczebla) ceny sprzedaży niższe od cen stosowanych przez nią do paliw objętych zawieszeniem poboru tego podatku (rynek wyższego szczebla). Ponieważ ta praktyka cenowa polega na zaniżaniu marży, stanowi nadużycie pozycji dominującej niezgodne z art. 21 ZZK.

8 W ramach skargi wniesionej przez Lukoil Bulgaria na tę decyzję przed Administrativen sad Sofia-oblast (sądem administracyjnym dla okręgu Sofia, Bułgaria), który jest sądem odsyłającym, spółka ta podnosi w szczególności, że wspomniany organ błędnie zdefiniował rynek właściwy.

9 W pierwszej kolejności Lukoil Bulgaria uważa, po pierwsze, że rynek właściwy powinien obejmować skroplony gaz petrochemiczny (LPG) i metan, ponieważ oba te produkty są substytutami benzyny i oleju napędowego. Ich wykluczenie doprowadziło do zawyżenia oceny siły rynkowej Lukoil Bulgaria. Bułgarski organ ochrony konkurencji odrzuca ten argument na tej podstawie, że LPG i metan są jedynie częściowo substytutami benzyny i oleju napędowego.

10 Po drugie, Lukoil Bulgaria utrzymuje, że ponieważ benzyna i olej napędowy nie są produktami substytucyjnymi ani po stronie popytu, ani po stronie podaży, nie stanowią one części tego samego rynku. Bułgarski organ ochrony konkurencji uważa ze swej strony, że o ile benzyna i olej napędowy nie są z punktu widzenia konsumenta końcowego produktami substytucyjnymi, o tyle handel tymi dwoma rodzajami paliw przez tych samych dostawców i kształtowanie się ich cen na hurtowym rynku paliw odbywają się na identycznych warunkach.

11 Sąd odsyłający uważa, że należy zatem ustalić, czy do celów stosowania art. 102 TFUE krajowy organ konkurencji może przypisać do tego samego rynku produktowego paliwa, które nie są produktami substytucyjnymi. Zdaniem tego sądu, gdyby taka sytuacja miała miejsce, decyzja bułgarskiego organu ochrony konkurencji mogłaby spowodować przypisanie oleju napędowego i benzyny do tego samego rynku. Jednakże w takim przypadku odmowa włączenia LPG przez bułgarski organ ochrony konkurencji do tego samego rynku byłaby pozbawiona racjonalnego uzasadnienia, ponieważ benzyna jest częściowo substytucyjna w stosunku do LPG.

12 W drugiej kolejności Lukoil Bulgaria uważa, że bułgarski organ ochrony konkurencji błędnie uznał, iż hurtowy rynek paliw może zostać podzielony pionowo na dwa podrynki, a mianowicie na wyższym szczeblu – rynek paliw sprzedawanych w procedurze zawieszenia poboru akcyzy, a na niższym szczeblu – rynek paliw przeznaczonych do konsumpcji końcowej po zapłacie tego podatku akcyzowego.

13 Lukoil Bulgaria podnosi w szczególności, że bułgarski organ ochrony konkurencji stwierdził, iż spółka ta posiada względnie wysoki udział w hurtowym rynku paliw, wynoszący od 40 do 60 %, i zajmuje pozycję dominującą na tym rynku oraz na podrynku paliw sprzedawanych w procedurze zawieszenia poboru akcyzy. Jednakże decyzja bułgarskiego organu ochrony konkurencji nie zawiera żadnej oceny udziałów w rynku wspomnianej spółki w ramach dwóch wyodrębnionych w tej decyzji podrynków i nie wskazuje podmiotów gospodarczych obecnych na każdym z tych podrynków. Lukoil Bulgaria uważa, że prawo Unii stoi na przeszkodzie temu, by organ ochrony konkurencji stwierdził, że dane przedsiębiorstwo zajmuje pozycję dominującą, bez wyraźnego wskazania, jakie są jego udziały w rynku, co bułgarski organ ochrony konkurencji kwestionuje.

14 Sąd odsyłający dąży zatem do ustalenia, czy w celu stwierdzenia naruszenia takiego jak rzekomo popełnione przez Lukoil Bulgaria bułgarski organ ochrony konkurencji był zobowiązany zbadać wszystkie istotne cechy obu rozpatrywanych rynków, określając dla każdego z nich udziały w rynku, wielkość rynku i uczestników rynku.

15 W tych okolicznościach Administrativen sad Sofia-oblast (sąd administracyjny okręgu Sofia) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami:

„1) Czy art. 102 TFUE, a także zasady [poszanowania] prawa do obrony, pewności prawa i ochrony uzasadnionych oczekiwań, w tym domniemanie niewinności, należy interpretować w ten sposób, że w przypadku naruszenia polegającego na stosowaniu [zaniżania marży] rynkami właściwymi (rynkami, na których popełniono naruszenie) są dwa rynki usytuowane pionowo – rynek wyższego szczebla i rynek niższego szczebla, i że, odpowiednio, właśnie w odniesieniu do tych dwóch rynków właściwych organ ochrony konkurencji jest zobowiązany, przy przedstawieniu zarzutów oraz wydaniu aktu kończącego postępowanie, do sformułowania twierdzeń faktycznych dotyczących wielkości rynków właściwych, uczestników tych rynków właściwych oraz udziałów w rynku uczestników tych rynków, w tym udziałów w rynku przedsiębiorstwa, co do którego twierdzi, że posiada ono pozycję dominującą na rynkach właściwych?

2) Czy art. 102 TFUE, interpretowany w związku z zasadami [poszanowania] prawa do obrony, pewności prawa i ochrony uzasadnionych oczekiwań, w tym domniemania niewinności, należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie, w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 102 TFUE, włączeniu w jeden i ten sam rynek produktowy towarów, które nie są zamienne zarówno z punktu widzenia popytu, jak i z punktu widzenia podaży – jak uczynił to [bułgarski organ ochrony konkurencji] w ramach [postępowania głównego], włączając w jeden rynek produktowy paliw silnikowych olej napędowy i benzynę bezołowiową 95?

3) Jeżeli dopuszczalne jest włączenie w jeden rynek produktowy paliw silnikowych, które nie są zamienne z punktu widzenia popytu i podaży, czy dopuszczalne jest niewłączenie do rynku produktowego paliw silnikowych trzeciego podstawowego paliwa na rynku krajowym – [a mianowicie] gazu [LPG], który w rynku krajowym ma udział w rynku równy udziałowi w rynku benzyny?”.

W przedmiocie dopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

16 Bułgarski organ ochrony konkurencji i rząd bułgarski kwestionują dopuszczalność wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Ci zainteresowani podnoszą w istocie trzy argumenty w tym względzie.

17 Po pierwsze, decyzja bułgarskiego organu ochrony konkurencji opiera się wyłącznie na stosowaniu prawa bułgarskiego, a art. 102 TFUE nie ma zastosowania, ponieważ zarzucane nadużycie pozycji dominującej nie wpływa na handel między państwami członkowskimi. Po drugie, sąd odsyłający nie określił ram faktycznych i prawnych, w które wpisują się pytania prejudycjalne, ani nie wyjaśnił założeń faktycznych, na jakich pytania te są oparte, które to okoliczności są niezbędne do uzyskania użytecznej dla niego wykładni prawa Unii. W rzeczywistości sąd ten ograniczył się do powtórzenia argumentów stron sporu w postępowaniu głównym. Po trzecie, zdaniem bułgarskiego organu ochrony konkurencji niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sprowadza się w praktyce do przekazania Trybunałowi kompetencji sądu odsyłającego do rozstrzygnięcia kwestii określenia rynku właściwego, kluczowej dla rozstrzygnięcia wspomnianego sporu.

18 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, wyłącznie do sądu krajowego, przed którym toczy się spór i który musi przyjąć odpowiedzialność za mające zapaść orzeczenie sądowe, należy – przy uwzględnieniu okoliczności konkretnej sprawy – zarówno ocena, czy do wydania wyroku jest mu niezbędne uzyskanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, jak i ocena przedstawionych Trybunałowi pytań. W związku z tym, jeśli postawione pytania dotyczą wykładni prawa Unii, Trybunał jest w zasadzie zobowiązany do wydania orzeczenia (wyroki: z dnia 21 kwietnia 1988 r., Pardini, 338/85, EU:C:1988:194, pkt 8; a także z dnia 22 października 2024 r., Kolin Inşaat Turizm Sanayi ve Ticaret, C-652/22, EU:C:2024:910, pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo).

19 Oznacza to, że pytania dotyczące prawa Unii korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy wniosku jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania (wyrok z dnia 9 września 2021 r., GE Auto Service Leasing, C-294/20, EU:C:2021:723, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

20 W niniejszej sprawie, co się tyczy pierwszego argumentu wspomnianego w pkt 17 niniejszego wyroku, nie jest oczywiste, że wykładnia art. 102 TFUE, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym.

21 Po pierwsze, z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że sąd odsyłający uważa, iż ów art. 102 ma zastosowanie w sprawie w postępowaniu głównym. Co więcej, wspomniany art. 102 musi być stosowany z urzędu przez każdy sąd krajowy (wyrok z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in., od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 31).

22 Po drugie, zgodnie z treścią decyzji bułgarskiego organu ochrony konkurencji wynikającą z postanowienia odsyłającego, Lukoil Bulgaria działa na całym terytorium Republiki Bułgarii, a praktyka cenowa będąca przedmiotem postępowania głównego jest stosowana na szczeblu krajowym. Takie stwierdzenie, którego zweryfikowanie należy do sądu odsyłającego, jest samo w sobie wystarczające, aby uznać, że praktyka ta może wpływać na handel między państwami członkowskimi w rozumieniu art. 101 i 102 TFUE (zob. podobnie wyrok z dnia 5 grudnia 2006 r., Cipolla i in., C-94/04 i C-202/04, EU:C:2006:758, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo). Jeżeli zaś krajowy organ ochrony konkurencji stosuje przepisy prawa krajowego zakazujące nadużywania pozycji dominującej do zachowania przedsiębiorstwa mogącego wpływać na handel między państwami członkowskimi w rozumieniu art. 102 TFUE, art. 3 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1) zobowiązuje go do równoległego stosowania również art. 102 TFUE (zob. podobnie wyrok z dnia 3 kwietnia 2019 r., Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie, C-617/17, EU:C:2019:283, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).

23 Co się tyczy drugiego argumentu wspomnianego w pkt 17 niniejszego wyroku, należy przypomnieć, że – jak stanowi art. 94 lit. c) regulaminu postępowania przed Trybunałem – wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym powinien zawierać omówienie powodów, dla których sąd odsyłający rozpatruje kwestię wykładni lub ważności określonych przepisów prawa Unii, jak również związku, jaki dostrzega on między tymi przepisami a uregulowaniami krajowymi, które znajdują zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym.

24 W niniejszej sprawie z pkt 11 i 14 niniejszego wyroku wynika, że sąd odsyłający przedstawił zasadniczo powody, które skłoniły go do zwrócenia się do Trybunału z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Ponadto z uwag stron w postępowaniu głównym, rządu bułgarskiego oraz Komisji Europejskiej wynika, że strony te były zasadniczo w stanie zająć pełne i użyteczne stanowisko w przedmiocie zadanych pytań.

25 Niemniej nic w postanowieniu odsyłającym nie pozwala na zidentyfikowanie powodów, dla których sąd odsyłający powziął wątpliwości w przedmiocie zasad poszanowania prawa do obrony, pewności prawa i ochrony uzasadnionych oczekiwań, w tym domniemania niewinności. Wynika z tego, że w tym zakresie pytania prejudycjalne pierwsze i drugie są niedopuszczalne.

26 Co się tyczy trzeciego argumentu, o którym mowa w pkt 17 niniejszego wyroku, należy zauważyć, że zadane pytania dotyczą wykładni art. 102 TFUE, przy czym do Trybunału nie zwrócono się o zastosowanie tego art. 102 w sprawie w postępowaniu głównym. W tym względzie należy przypomnieć, że procedura odesłania prejudycjalnego przewidziana w art. 267 TFUE ustanawia ścisłą współpracę między sądami krajowymi a Trybunałem, opartą na podziale zadań między nimi, i stanowi instrument, za pomocą którego Trybunał dostarcza sądom krajowym elementów wykładni prawa Unii, które są im niezbędne do rozstrzygnięcia zawisłych przed nimi sporów, bez uprawnienia Trybunału do stosowania przepisów prawa Unii w określonej sprawie [zob. podobnie wyroki: z dnia 23 listopada 2021 r., IS (Niezgodność z prawem postanowienia odsyłającego), C-564/19, EU:C:2021:949, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 8 grudnia 2022 r., HYA i in. (Brak możliwości zadania pytań świadkom oskarżenia), C-348/21, EU:C:2022:965, pkt 49; a także z dnia 9 kwietnia 2024 r., Profi Credit Polska (Wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem), C-582/21, EU:C:2024:282, pkt 50–55 i przytoczone tam orzecznictwo].

27 W tych okolicznościach wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest dopuszczalny w zakresie, w jakim dotyczy wykładni art. 102 TFUE.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

28 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w celu stwierdzenia istnienia stanowiącej nadużycie praktyki polegającej na zaniżaniu marży przez przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo organ ochrony konkurencji musi wykazać, zarówno na danym rynku wyższego szczebla, jak i na danym rynku niższego szczebla, wielkość tych rynków i udziały w nich posiadane przez to przedsiębiorstwo oraz przez jego konkurentów.

29 W niniejszej sprawie z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika, że bułgarski organ ochrony konkurencji stwierdził, iż zarzucane Lukoil Bulgaria zaniżanie marży ma miejsce na hurtowym rynku paliw – między dwoma podrynkami, których podrynkiem wyższego szczebla jest hurtowy rynek paliw objętych procedurą zawieszenia poboru akcyzy, a podrynkiem niższego szczebla jest hurtowy rynek paliw po zapłacie podatku akcyzowego. Zaniżanie marży wynika z faktu, że Lukoil Bulgaria sprzedaje paliwo w obrocie hurtowym na rynku niższego szczebla, czyli po zapłacie podatku akcyzowego, po cenie niższej od ceny, po której sprzedaje paliwo objęte procedurą zawieszenia poboru akcyzy na rynku wyższego szczebla.

30 W pierwszej kolejności należy przypomnieć, że praktyka stanowiąca nadużycie polegająca na zaniżaniu marży polega na praktyce cenowej, która w braku jakiegokolwiek obiektywnego uzasadnienia ma niesłuszny charakter, ponieważ faktycznie zaniża marże przedsiębiorstw konkurencyjnych i z tego względu może wywołać skutek w postaci wykluczenia konkurentów co najmniej równie skutecznych, jak przedsiębiorstwo dominujące (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 30, 31).

31 Zgodnie z orzecznictwem Trybunału zaniżanie marży stanowi niezależne nadużycie, ponieważ niesłuszny, w rozumieniu art. 102 TFUE, charakter takiej praktyki cenowej jest związany z samym istnieniem tego zaniżania, a nie z jego dokładną wielkością, wobec czego w żaden sposób nie jest konieczne ustalenie, że hurtowe ceny produktu na rynku wyższego szczebla lub ceny detaliczne na rynku niższego szczebla same w sobie stanowią nadużycie ze względu – w zależności od przypadku – na ich nadmierny lub drapieżny charakter (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo).

32 Aby ustalić, czy poprzez stosowanie takich praktyk cenowych przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą nadużyło tej pozycji, należy poddać ocenie wszystkie okoliczności i zbadać, czy te praktyki mają na celu pozbawienie nabywcy możliwości wyboru źródeł zaopatrzenia lub ograniczenie mu tej możliwości, zamknięcie dostępu do rynku konkurentom, zastosowanie w odniesieniu do partnerów handlowych nierównych warunków do równoważnych świadczeń lub umocnienie pozycji dominującej wskutek zakłócenia konkurencji (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

33 Takie okoliczności mogą zaistnieć, gdy przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo, dominujące na rynku wyższego szczebla, próbuje utrudniać normalne funkcjonowanie konkurencji na sąsiednim rynku, znajdującym się poniżej rynku, na którym owo przedsiębiorstwo dominuje, w ten sposób, że takie zachowanie może spowodować wykluczenie konkurentów, którzy są co najmniej tak samo skuteczni na tym sąsiednim rynku, a mianowicie na rynku niższego szczebla, poprzez zaniżanie ich marż. Takie zachowanie może bowiem, za względu na ścisłe powiązania pomiędzy odnośnymi rynkami, powodować osłabienie konkurencji na rynku niższego szczebla (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 87, 91).

34 Do sądu odsyłającego należy zatem uwzględnienie wszystkich szczególnych okoliczności sprawy w postępowaniu głównym w celu dokonania oceny, czy dwa rynki wskazane przez bułgarski organ ochrony konkurencji stanowią odrębne rynki mające ścisłe powiązania.

35 W drugiej kolejności, jeżeli sąd odsyłający uzna, że dwa rynki wskazane przez bułgarski organ ochrony konkurencji stanowią dwa odrębne, lecz ściśle ze sobą powiązane rynki, sąd ten będzie musiał jeszcze zbadać, przed stwierdzeniem naruszenia art. 102 TFUE, czy przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo zajmuje pozycję dominującą na rynku wyższego szczebla (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 85–89).

36 Sytuacja taka ma zaś miejsce, gdy to przedsiębiorstwo posiada siłę gospodarczą pozwalającą mu uniemożliwić utrzymanie skutecznej konkurencji na tym rynku wyższego szczebla i dającą mu możliwość zachowywania się w sposób w znacznej mierze niezależny od jego konkurentów, klientów i wreszcie konsumentów (wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 Ponadto istnienie pozycji dominującej wynika zasadniczo z kombinacji kilku czynników, które rozpatrywane z osobna niekoniecznie byłyby decydujące (wyrok z dnia 14 lutego 1978 r., United Brands i United Brands Continentaal/Komisja, 27/76, EU:C:1978:22, pkt 66).

38 W tym względzie Trybunał orzekł, że o ile znaczenie udziałów w rynku może różnić się w zależności od rynku, o tyle posiadanie w czasie wyjątkowo dużego udziału w rynku stanowi, poza wyjątkowymi okolicznościami, dowód istnienia pozycji dominującej, a udziały w rynku wynoszące ponad 50 % stanowią wyjątkowo wysokie udziały w rynku (zob. w tym względzie wyroki: z dnia 13 lutego 1979 r., Hoffmann-La Roche/Komisja, 85/76, EU:C:1979:36, pkt 41; z dnia 6 grudnia 2012 r., AstraZeneca/Komisja, C-457/10 P, EU:C:2012:770, pkt 176).

39 Niemniej o ile w celu dokonania oceny istnienia pozycji dominującej na rynku posiadanie przez cały czas udziału w rynku na dużą skalę jest bardzo istotne, o tyle pozycja dominująca może również zostać ustalona z uwzględnieniem innych cech danego rynku, takich jak istnienie znaczących barier wejścia lub istotnej infrastruktury, które pozwalają ocenić, czy na tym rynku wspomniane przedsiębiorstwo zachowuje się w sposób w znacznej mierze niezależny od swoich konkurentów, klientów i konsumentów.

40 W tym względzie w niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że Lukoil Bulgaria prowadzi działalność na całym łańcuchu produkcji paliw aż do ich sprzedaży końcowej i posiada jedyną rafinerię w państwie oraz jednolitą infrastrukturę logistyczną, magazynową i transportową w tym państwie.

41 W trzeciej kolejności z orzecznictwa Trybunału wynika, że okoliczność, iż praktyka cenowa stosowana przez pionowo zintegrowane przedsiębiorstwo dominujące na rynku wyższego szczebla i prowadząca do zaniżania marży konkurentów tego przedsiębiorstwa na rynku niższego szczebla ma charakter nadużycia, nie zależy od istnienia pozycji dominującej tego przedsiębiorstwa na tym ostatnim rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 89).

42 Niemniej, jak podnosi Komisja, nie jest wykluczone, że dane dotyczące tego rynku niższego szczebla będą musiały zostać uwzględnione w celu zbadania, czy ta praktyka cenowa jest sprzeczna z art. 102 TFUE.

43 W celu stwierdzenia nadużycia pozycji dominującej polegającego na zaniżaniu marży organ ochrony konkurencji jest bowiem zobowiązany wykazać, że różnica między cenami danych produktów lub usług na rynku wyższego szczebla a cenami na rynku niższego szczebla jest albo ujemna, albo niewystarczająca do pokrycia szczególnych kosztów, jakie przedsiębiorstwo dominujące musi ponieść w związku z dostarczaniem własnych produktów lub usług na rynku niższego szczebla, tak że różnica ta nie pozwala konkurentowi równie skutecznemu jak to przedsiębiorstwo na konkurowanie z nim o dostawę tych produktów lub usług na rynku niższego szczebla. Trybunał orzekł również, że w celu dokonania oceny zgodności z prawem polityki cenowej stosowanej przez przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą należy co do zasady odwołać się do kryteriów ustalania cen w oparciu o koszty ponoszone przez samo przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą i o jego strategię (zob. podobnie wyrok z dnia 25 marca 2021 r., Slovak Telekom/Komisja, C-165/19 P, EU:C:2021:239, pkt 73, 74 i przytoczone tam orzecznictwo).

44 Tak więc w celu ustalenia, czy różnica między cenami stosowanymi przez przedsiębiorstwo dominujące na rynku wyższego szczebla a cenami stosowanymi przez to przedsiębiorstwo na rynku niższego szczebla może wywołać na tym ostatnim rynku skutek w postaci wykluczenia jego konkurentów, którzy są co najmniej równie skuteczni jak to przedsiębiorstwo, należy ustalić, czy przedsiębiorstwo to byłoby wystarczająco skuteczne, aby oferować usługi na rynku niższego szczebla w inny sposób niż ze stratą, gdyby było uprzednio zobowiązane do uiszczania własnych cen na rynku wyższego szczebla, co wymaga co do zasady uwzględnienia cen i kosztów przedsiębiorstwa dominującego na rynku niższego szczebla, a nawet – w przypadku gdy nie jest możliwe odwołanie się do tych cen i kosztów – uwzględnienia cen i kosztów konkurentów na tym samym rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 41–46).

45 Wreszcie, należy jeszcze podkreślić, że zainteresowane przedsiębiorstwo może wykazać, iż jego praktyka cenowa – mimo że wywołuje skutek w postaci wykluczenia na rynku niższego szczebla – pozostaje uzasadniona z gospodarczego punktu widzenia, co wymaga wykazania na podstawie wszystkich okoliczności danego przypadku, że taki niekorzystny dla konkurencji skutek w postaci wykluczenia może zostać zrównoważony, a nawet przeważony przez korzyści pod względem efektywności, z których korzysta również konsument na tym rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, pkt 75, 76).

46 W związku z tym na pierwsze pytanie prejudycjalne należy odpowiedzieć, iż art. 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w celu stwierdzenia istnienia stanowiącej nadużycie praktyki polegającej na zaniżaniu marży przez przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo organ ochrony konkurencji musi wykazać, po pierwsze, istnienie pozycji dominującej tego przedsiębiorstwa na rynku wyższego szczebla, biorąc pod uwagę udziały wspomnianego przedsiębiorstwa w tym rynku lub inne istotne cechy tego rynku, które pozwalają uznać, że przedsiębiorstwo to dysponuje siłą gospodarczą umożliwiającą mu zachowywanie się w znacznym stopniu niezależnie od konkurentów, klientów i konsumentów, a po drugie, istnienie na rynku niższego szczebla, powiązanym z rynkiem wyższego szczebla, ceny stosowanej przez przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo, która może wywołać skutek w postaci wykluczenia jego konkurentów co najmniej tak samo skutecznych jak ono, biorąc pod uwagę cechy tego rynku niższego szczebla.

W przedmiocie pytań drugiego i trzeciego

47 Poprzez pytania drugie i trzecie, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że produkty, które nie są substytucyjne z punktu widzenia podaży i popytu, takie jak benzyna i olej napędowy, mogą zostać objęte definicją właściwego rynku produktowego, podczas gdy wyklucza się z niego produkt, który – tak jak LPG – jest substytucyjny z punktu widzenia podaży i popytu w stosunku do co najmniej jednego z tych dwóch paliw.

48 Z orzecznictwa Trybunału wynika, że określenie rynku właściwego w ramach stosowania art. 102 TFUE ma zasadnicze znaczenie, ponieważ możliwości konkurencji mogą być oceniane wyłącznie na podstawie cech danych produktów, i co do zasady stanowi wstępną przesłankę oceny ewentualnego istnienia pozycji dominującej danego przedsiębiorstwa (zob. podobnie wyrok z dnia 21 lutego 1973 r., Europemballage i Continental Can/Komisja, 6/72, EU:C:1973:22, pkt 32). Określenie to ma na celu zdefiniowanie obszaru, w obrębie którego należy oceniać, czy przedsiębiorstwo to jest w stanie zachowywać się w sposób w znacznej mierze niezależny od

swoich konkurentów, klientów i konsumentów [zob. podobnie wyroki: z dnia 9 listopada 1983 r., Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Komisja, 322/81, EU:C:1983:313, pkt 37; a także z dnia 30 stycznia 2020 r., Generics (UK) i in., C-307/18, EU:C:2020:52, pkt 127].

49 Aby określić rynek właściwy, należy najpierw zdefiniować rynek produktu, a następnie jego rynek geograficzny (wyroki: z dnia 14 lutego 1978 r., United Brands i United Brands Continentaal/Komisja, 27/76, EU:C:1978:22, pkt 10, 11; a także z dnia 27 czerwca 2024 r., Komisja/Servier i in., C-176/19 P, EU:C:2024:549, pkt 382).

50 Co się tyczy rynku produktowego, z orzecznictwa Trybunału wynika, że pojęcie rynku właściwego oznacza, iż może na nim istnieć skuteczna konkurencja między produktami stanowiącymi jego część, co zakłada wystarczający stopień zamienności lub substytucyjności wszystkich produktów stanowiących część tego samego rynku w odniesieniu do tego samego zastosowania. Zamienności lub substytucyjności nie ocenia się tylko w świetle obiektywnych cech danych produktów. Należy również wziąć pod uwagę warunki konkurencji oraz strukturę popytu i podaży na rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 27 czerwca 2024 r., Komisja/Servier i in., C-176/19 P, EU:C:2024:549, pkt 383 i przytoczone tam orzecznictwo).

51 Z powyższego wynika, że ocena substytucyjności dwóch produktów nie ogranicza się do ustalenia, czy pod względem funkcjonalnym produkty te są w stanie zaspokoić tę samą potrzebę, lecz wymaga ponadto ustalenia, czy pod względem gospodarczym owe produkty są faktycznie substytutami. Substytucyjność ekonomiczną dwóch produktów można stwierdzić, gdy zmiany ich cen względnych prowadzą do przesunięcia sprzedaży z jednego z nich na drugi. W tym względzie należy podkreślić, że z ekonomicznego punktu widzenia substytucyjność po stronie popytu jest najbardziej bezpośrednim i skutecznym czynnikiem dyscyplinującym w stosunku do dostawców danego produktu. Ocena tej substytucyjności może polegać na ocenie krzyżowej elastyczności popytu w stosunku do ceny poprzez określenie, czy konsumenci produktu objętego małą, lecz stałą podwyżką cen przestawią się na produkty będące substytutami (zob. podobnie wyrok z dnia 27 czerwca 2024 r., Komisja/Servier i in., C-176/19 P, EU:C:2024:549, pkt 384).

52 Chociaż ocena pozwalająca na określenie rynku, na którym należy oceniać istnienie pozycji dominującej, wymaga dokonania ustaleń faktycznych dotyczących warunków konkurencji oraz struktury podaży i popytu na tym rynku, co należy do właściwości sądu odsyłającego, należy stwierdzić, że nie jest wykluczone, iż pomimo braku substytucyjności pod względem funkcjonalnym trzech rodzajów paliw samochodowych, takich jak olej napędowy, benzyna i LPG, w odniesieniu do popytu ze strony konsumentów końcowych, może istnieć – z uwagi na szczególne warunki podaży w Bułgarii – wystarczający stopień substytucyjności niektórych z tych paliw na hurtowym rynku paliw objętych procedurą zawieszenia poboru akcyzy, co prowadziłoby do włączenia tych paliw do tego samego rynku produktowego.

53 W związku z tym do sądu odsyłającego będzie należało zbadanie w szczególności, po pierwsze, czy hurtowe składowanie benzyny i oleju napędowego powinno odbywać się w instalacjach o podobnym lub odmiennym charakterze, a po drugie, czy LPG może być składowany hurtowo w tych samych instalacjach co benzyna i olej napędowy, czy też przeciwnie, wymaga on specjalnych instalacji.

54 Z postanowienia odsyłającego wynika bowiem, że przy określaniu rynku właściwego dla celów oceny istnienia pozycji dominującej bułgarski organ ochrony konkurencji uwzględnił wyłącznie benzynę i olej napędowy, lecz nie LPG, ponieważ dla hurtowników warunki składowania tych

dwóch pierwszych paliw są takie same, co pozwala im, w zależności od popytu, na oferowanie jednego lub drugiego z tych dwóch pierwszych paliw, bez ponoszenia przez nich dodatkowych kosztów.

55 Natomiast co się tyczy LPG, zdaniem bułgarskiego organu ochrony konkurencji w Bułgarii istnieją szczególne wymogi dotyczące jego składowania i odsprzedaży po uiszczeniu podatku akcyzowego. Ponadto LPG transportuje się inaczej niż benzynę i olej napędowy.

56 Takie względy mogłyby stanowić obiektywne uzasadnienie dokonanego przez bułgarski organ ochrony konkurencji rozróżnienia między benzyną i olejem napędowym z jednej strony a LPG z drugiej strony, czego weryfikacja należy jednak do sądu odsyłającego.

57 W świetle powyższych rozważań na pytania prejudycjalne drugie i trzecie należy odpowiedzieć, iż art. 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że jedynie produkty, które charakteryzują się wystarczającym stopniem substytucyjności, mogą być włączone do tego samego rynku dla celów oceny istnienia pozycji dominującej. W przypadku gdy zachowanie uznane za stanowiące naruszenie polega na praktykach cenowych powodujących zaniżanie marży, organ ochrony konkurencji musi zweryfikować, czy pomimo braku substytucyjności pod względem funkcjonalnym między trzema rodzajami paliw samochodowych, takimi jak olej napędowy, benzyna i skroplony gaz petrochemiczny, w odniesieniu do popytu ze strony konsumentów końcowych, warunki konkurencji oraz struktura podaży i popytu pozwalają stwierdzić, że niektóre z tych paliw należą do tego samego rynku produktowego na rynku wyższego szczebla.

W przedmiocie kosztów

58 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w celu stwierdzenia istnienia stanowiącej nadużycie praktyki polegającej na zaniżaniu marży przez przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo organ ochrony konkurencji musi wykazać, po pierwsze, istnienie pozycji dominującej tego przedsiębiorstwa na rynku wyższego szczebla, biorąc pod uwagę udziały wspomnianego przedsiębiorstwa w tym rynku lub inne istotne cechy tego rynku, które pozwalają uznać, że przedsiębiorstwo to dysponuje siłą gospodarczą umożliwiającą mu zachowywanie się w znacznym stopniu niezależnie od konkurentów, klientów i konsumentów, a po drugie, istnienie na rynku niższego szczebla, powiązanym z rynkiem wyższego szczebla, ceny stosowanej przez przedsiębiorstwo zintegrowane pionowo, która może wywołać skutek w postaci wykluczenia jego konkurentów co najmniej tak samo skutecznych jak ono, biorąc pod uwagę cechy tego rynku niższego szczebla.**

2) **Artykuł 102 TFUE należy interpretować w ten sposób, że jedynie produkty, które charakteryzują się wystarczającym stopniem substytucyjności, mogą być włączone do tego samego rynku dla celów oceny istnienia pozycji dominującej. W przypadku gdy zachowanie uznane za stanowiące naruszenie polega na praktykach cenowych**

powodujących zaniżanie marży, organ ochrony konkurencji musi zweryfikować, czy pomimo braku substytucyjności pod względem funkcjonalnym między trzema rodzajami paliw samochodowych, takimi jak olej napędowy, benzyna i skroplony gaz petrochemiczny, w odniesieniu do popytu ze strony konsumentów końcowych, warunki konkurencji oraz struktura podaży i popytu pozwalają stwierdzić, że niektóre z tych paliw należą do tego samego rynku produktowego na rynku wyższego szczebla.

Podpisy